

seria
BEZDROŻA
CLASSIC

Bezdroża

Białoruś

Historia za miedzą

Mistrzowska
#ochrona **ERGO**
HESTIA

Autor przewodnika: Andrzej Kłopotowski

Współpraca: Dominika Zaręba (ekoturystyka na białoruskiej wsi, zielone szlaki greenways, uzupełnienia dotyczące dziedzictwa kulturowego), Elena Vetrova

Redaktor prowadzący: Paweł Sondej

Redakcja: Łukasz Karolewski

Korekta: Mariusz Miodek

Mapy i plany: Magdalena Krocak

Źródło pochodzenia danych kartograficznych:

© OpenStreetMap contributors; www.opendatacommons.org/licenses/odbl

Zdjęcie na okładce: Kurhan Sławy położony w pobliżu Mińska, fot. © chen | Shutterstock.com

Projekt okładki: hotmedia Jan Paluch

Skład: Jan Szczurek

Wszelkie prawa zastrzeżone. Nieautoryzowane rozpowszechnianie całości lub fragmentu niniejszej publikacji w jakiegokolwiek postaci jest zabronione. Wykonywanie kopii metodą kserograficzną, fotograficzną, a także kopiowanie książki na nośniku filmowym, magnetycznym lub innym powoduje naruszenie praw autorskich niniejszej publikacji. Wszelkie znaki występujące w tekście są zastrzeżonymi znakami firmowymi bądź towarowymi ich właścicieli. Autorzy oraz wydawnictwo Helion dołożyli wszelkich starań, by zawarte w tej książce informacje były kompletne i rzetelne. Nie biorą jednak żadnej odpowiedzialności ani za ich wykorzystanie, ani za związane z tym ewentualne naruszenie praw patentowych lub autorskich. Autorzy oraz wydawnictwo Helion nie ponoszą również żadnej odpowiedzialności za ewentualne szkody wynikłe z wykorzystania informacji zawartych w książce.

Wydawnictwo Helion

ul. Kościuszki 1c, 44-100 Gliwice

tel.: 32 2309863

e-mail: bezdroza@bezdroza.pl, <http://bezdroza.pl>

Drogi Czytelniku!

Jeżeli chcesz ocenić tę książkę, zajrzyj pod adres:

<http://bezdroza.pl/user/opinie/?bebia2>

Możesz tam wpisać swoje uwagi, spostrzeżenia, recenzję.

Wydanie II

ISBN: 978-83-283-4001-5

Copyright © Helion, 2018

- **Kup książkę**
- **Poleć książkę**
- **Oceń książkę**
- **Księgarnia internetowa**
- **Lubię to!**
- **Nasza społeczność**

Andrzej Kłopotowski

Białoruś

Historia za miedzą

© Viktor Malyschlyts | shutterstock.com

*Białoruś, Białoruś. Dlaczego nazywasz się
Białoruś, jeśli nie masz w sobie bieli,
jeśli bielą twoją są rude rżyska jesienne,
jeśli bielą twoją są postawy szarego płótna
wyłożone na słońcu, jeśli bielą twoją jest
gorący pot umęczonych ludzi. Powinnaś
się nazywać Dobroruś, powinnaś się
nazywać Dobrą Ziemią Dobrych Ludzi.*

Tadeusz Konwicki

Kup książkę

Poleć książkę

Niezbędnik turysty

zawsze pod ręką

Polskie placówki dyplomatyczne

Ambasada Rzeczypospolitej

Polskiej w Mińsku,

ul. Zmiciera Biaduli 11,

☎ +375 17 3885201,

🌐 www.minsk.msz.gov.pl

Wydział Konsularny

Ambasady Rzeczypospolitej

Polskiej w Mińsku,

ul. Kropotkina 91a,

☎ +375 17 388 52 31,

🌐 minsk.wk.sekretariat@msz.gov.pl

Konsulat Generalny

Rzeczypospolitej

Polskiej w Grodnie,

ul. Budzionnego 48a,

☎ +375 152 731000,

+375 333117770,

🌐 www.grodno.msz.gov.pl

Konsulat Generalny

Rzeczypospolitej Polskiej

w Brześciu, ul. Kujbyszewa 34,

☎ +375 162 270000,

+375 292 009 400,

🌐 www.brzesc.msz.gov.pl

Ważne telefony

Pogotowie ratunkowe: ☎ 103

Milicja: ☎ 102

Straż pożarna: ☎ 101

Numery kierunkowe

Do Polski: **+48**

Na Białoruś: **+375**

Przelicznik walut

1 BYN = PLN

10 PLN = BYN

10 BYN = EUR

1 EUR = BYN

10 BYN = USD

1 USD = BYN

Przykładowe ceny

Dwójka w hotelu:

od 40–80 BYN

Obiad w restauracji: od 15 BYN

Kawa: od 2 BYN

Piwo: od 1,5 BYN

Bilet do muzeum: od 1 BYN

Żeton na metro w Mińsku:

0,60 BYN

Przepisy drogowe

- Dopuszczalne prędkości: w terenie zabudowanym 60 km/godz., poza terenem zabudowanym 90 km/h, na autostradzie 110 km/godz.
- Dopuszczalna zawartość alkoholu we krwi: 0,0‰ alkoholu.
- Wymagane wyposażenie samochodu: apteczka, trójkąt ostrzegawczy, gaśnica, koło zapasowe, zielona karta.

Strefa czasowa

Białoruś leży w strefie czasu wschodnioeuropejskiego (GMT +3). Przekraczając granicę, należy przesunąć wskazówki zegarka o godzinę do przodu.

Kup książkę

Poleć książkę

Turystyczny savoir-vivre

- Odwiedzając kogoś w domu prywatnym, powinniśmy przynieść gospodyni kwiaty.
- Gospodarz nie pogardzi butelką czegoś mocniejszego.
- Popularnym upominkiem, jakim obdarowuje się właściwie przy każdej okazji, jest tort.
- Wchodząc do domu czy mieszkania, należy zdjąć buty.
- W środkach komunikacji publicznej wypada ustąpić miejsca starszym.

Zagrożenia

Białoruś jest uznawana za bezpieczny kraj. Pamiętać trzeba tylko, by nie szastać większą ilością gotówki. Nie powinniśmy też wdawać się w dyskusje na temat sytuacji politycznej w kraju i prezydenta Aleksandra Łukaszenki. Obowiązuje zakaz fotografowania resortów siłowych i rezydencji prezydenckiej.

Przydatne języki

Na Białorusi powszechnie używany jest język rosyjski, którym porozmawiamy wszędzie i z każdym. Białoruski – choć ma status języka państwowego – zepchnięty jest na margines, co nie oznacza, że Białorusini go nie znają. W hotelach Mińska porozumiemy się po angielsku. W Grodnie i w miejscowościach na zachodzie Białorusi starsze pokolenie pamięta polski.

Kup książkę

Toalety

Toalety damskie oznaczone są trójkątem z wierzchołkiem zwróconym do góry, męskie – z wierzchołkiem do dołu. Inne oznaczenia to „Ж” (damska) i „М” (męska).

Przydatne zwroty

1 – адзін, адна, адно [adzin, adnà, adnò]	6 – шэсць [sześć]
2 – два, дзве [dwa, dźwie]	7 – сем [siem]
3 – тры [try]	8 – восем [wòsiem]
4 – чатыры [czatýry]	9 – дзевяць [dzièwjać]
5 – пяць [piać]	10 – дзясяць [dzièsiać]
	100 – сто [sto]
	1000 – тысяча [týsiacza]
Proszę (podając coś)	Калі ласка [kàli łaska]
Dziękuję	Дзякую [dziàkuju]
Przepraszam	Прабачце, Выбачайце [prabàczcie, wybaczàjcie]
Dzień dobry	Добры дзень, Прывітанне [dòbry dzień, prywitànnie]
Dzień dobry (rano)	Добрай раницы [dòbraj rànicy]
Do widzenia	Да пабачэння, Да сустрэчы [da rabaczènnia, da sustrèczy]
Dobry wieczór	Добры вечар [dòbry wièczar]
Dobranoc	Дабранач [dabranàcz]
Nie rozumiem	Я не разумею [ja nje razumjèju]
Jestem z Polski/Polakiem/Polką	Я паляк/ полька [ja paliàk/pòłka]
Mam na imię	Мяне завуць [mianiè zawùć]
Wejście	Уваход [uwachòd]
Wyjście	Выход [wýchad]
Otwarte	Адкрыта [adkrýta]
Zamknięte	Закрыта [zakrýta]

Poleć książkę

Schemat sieci linii metra w Mińsku

Kup książkę

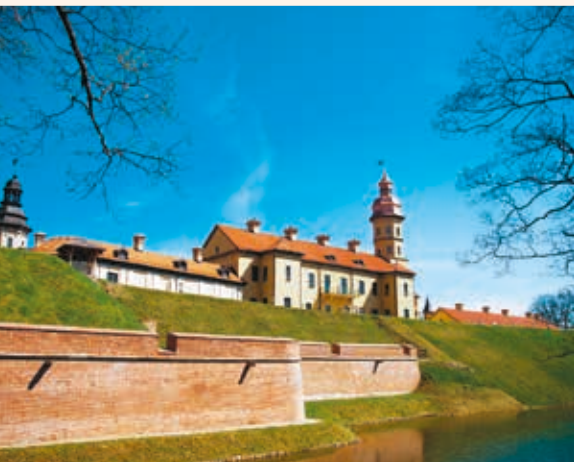
Poleć książkę

Zobacz koniecznie

1 Socrealistyczny Mińsk

Po II wojnie światowej właściwie całe centrum białoruskiej stolicy odbudowano w duchu jedynej słusznej idei. Wzdłuż prospektu Niepodległości – głównej arterii przecinającej miasto – nie brakuje „pałaców dla ludu” pełnych socjalistycznej symboliki, budynków użyteczności publicznej, a także pomników gloryfikujących radzieckich bohaterów. Najważniejszym z nich jest obelisk na placu Zwycięstwa, przed którym płonie wieczny ogień. Białorusini starają się, by tę część Mińska wpisać na Listę UNESCO.

© cudak | Depositphotos.com

2 Pałac Radziwiłłów w Nieświeżu

Okazała rezydencja wzniesiona przez Radziwiłłów – jeden z najpotężniejszych rodów magnackich dawnej Rzeczypospolitej – od 2005 r. wpisana jest na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO. W komnatach przywrócono ducha miejsca, prezentując dzieje zarówno pałacu, jak i rodu, którego najśłynniejszymi przedstawicielami byli Mikołaj Krzysztof „Sierotka”,

Michał Kazimierz zwany „Rybeńko” oraz Karol Stanisław znany jako „Panie Kochanku”. Nieświecki kościół Bożego Ciała jest rodową nekropolią Radziwiłłów.

3 Zamek w Mirze

Kolejny białoruski obiekt znajdujący się pod auspicjami UNESCO. Ceglana forteca, która zmieniała swój kształt od początku XVI w., jest mieszanką gotyku i renesansu. Przeprowadzone w ostatnich latach prace restauratorskie przywróciły zamkowi pierwotny wygląd – z pięcioma wieżami obronnymi. W centrum miasteczka znajdziemy świątynię świadczącą o wielokulturowości i wielowyznaniowości przedwojennego Miru – to kościół, cerkiew i zespół budynków żydowskich.

© Alex Veresovich | Depositphotos.com

Kup książkę

Poleć książkę

© Grisha Bruev | Depositphotos.com

4 Grodno

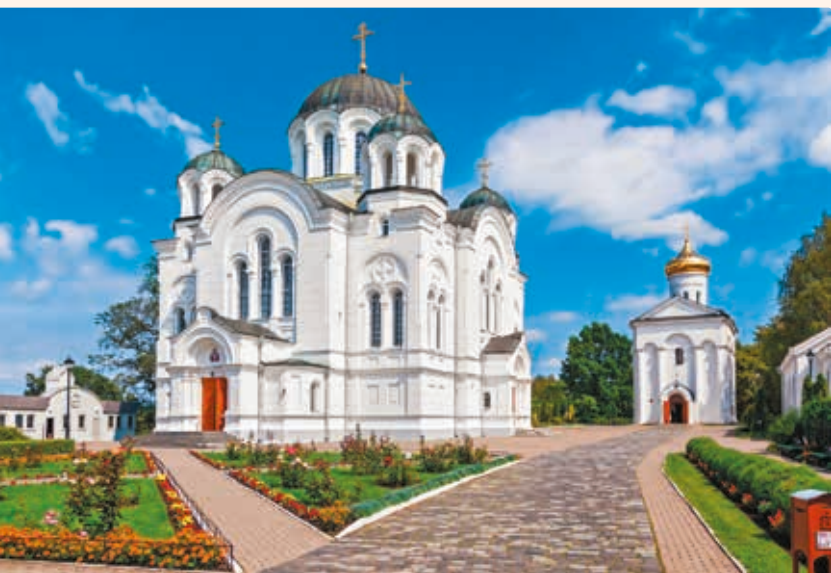
Grodno nazywane jest miastem-muzeum, miastem Elizy Orzeszkowej czy Batorowym Grodem. Może pochwalić się dwoma zamkami królewskimi – Starym i Nowym, kwartałami zabudowy z przełomu XIX i XX w. oraz świątyniami. Najciekawszymi z nich są barokowe kościoły, m.in. pojezuicki i pobernardyński, a także cerkwie – na czele z XII-wieczną, pod wezwaniem św.św. Borysa i Gleba. Nie brakuje tu też interesujących kolekcji sztuki i przedmiotów związanych z życiem codziennym mieszkańców miasta na przestrzeni dziejów.

© struivictory | Depositphotos.com

Kup książkę

Poleć książkę

© Sergey Dzyuba | Deoisitphotos.com

5 Cerkwie Połocka

Położony nad Dźwiną Połock uznawany jest za najstarsze miasto na Białorusi. Do dziś zachowały się tu dwie wiekowe cerkwie. W pierwszej z nich, niewielkiej cerkiewce Przemienienia Pańskiego na terenie klasztoru Spaso-Eufrozyńskiego, zachowały się unikalne XII-wieczne freski, odsłonięte spod późniejszych przemalowań. Natomiast w przebudowanym w XVIII w. soborze Sofijskim zachowały się relikty starszej, XI-wiecznej świątyni. Obie są propozycjami do wpisania na Listę UNESCO.

© krivinis | Deoisitphotos.com

6 Szlak Adama Mickiewicza

Popularna wśród turystów z Polski i Białorusi trasa wycieczkowa prowadząca przez miejsca związane z wieszczem. Szlak wiedzie m.in. przez Zaosie, gdzie Mickiewicz się urodził, jezioro Święte, które opisywał, Tuhanowicze, gdzie spotykał się z Marylą czy Nowogródek, w którym spędził dzieciństwo. Obowiązkowy punkt zwiedzania Białorusi dla wszystkich miłośników *Pana Tadeusza*, *Ballad i romansów* czy *Dziadów*.

Kup książkę

Poleć książkę

7 Nowogródek

Leżące na wzgórzach miasteczko rozsławił Adam Mickiewicz. Obejrzeć można tu dworek, w którym twórca spędził dzieciństwo, wizerunek Matki Boskiej Nowogródzkiej, a także liczne pamiątki przypominające o Wielkim Księstwie Litewskim. Są to kościoły oraz ruiny zamku, a także góra Mendoga, gdzie – według legend – pochowany ma być jedyny król Litwy.

8 Twierdza w Brześciu

Położona na granicy polsko-białoruskiej XIX-wieczna twierdza powstała jako jeden z elementów obrony imperium rosyjskiego. Ceglaną fortecę otacza zespół fortów, z których część znajduje się po polskiej stronie. Po II wojnie światowej między carskie zabudowania wstawiono zespół monumentów wychwalających radzieckich obrońców Brześcia z 1941 r., walczących z wojskami niemieckimi. Urządzono tu też kilka muzeów. Główne z nich przedstawia dzieje twierdzy. Inne wspomina czasy początków osadnictwa na terenie Brześcia.

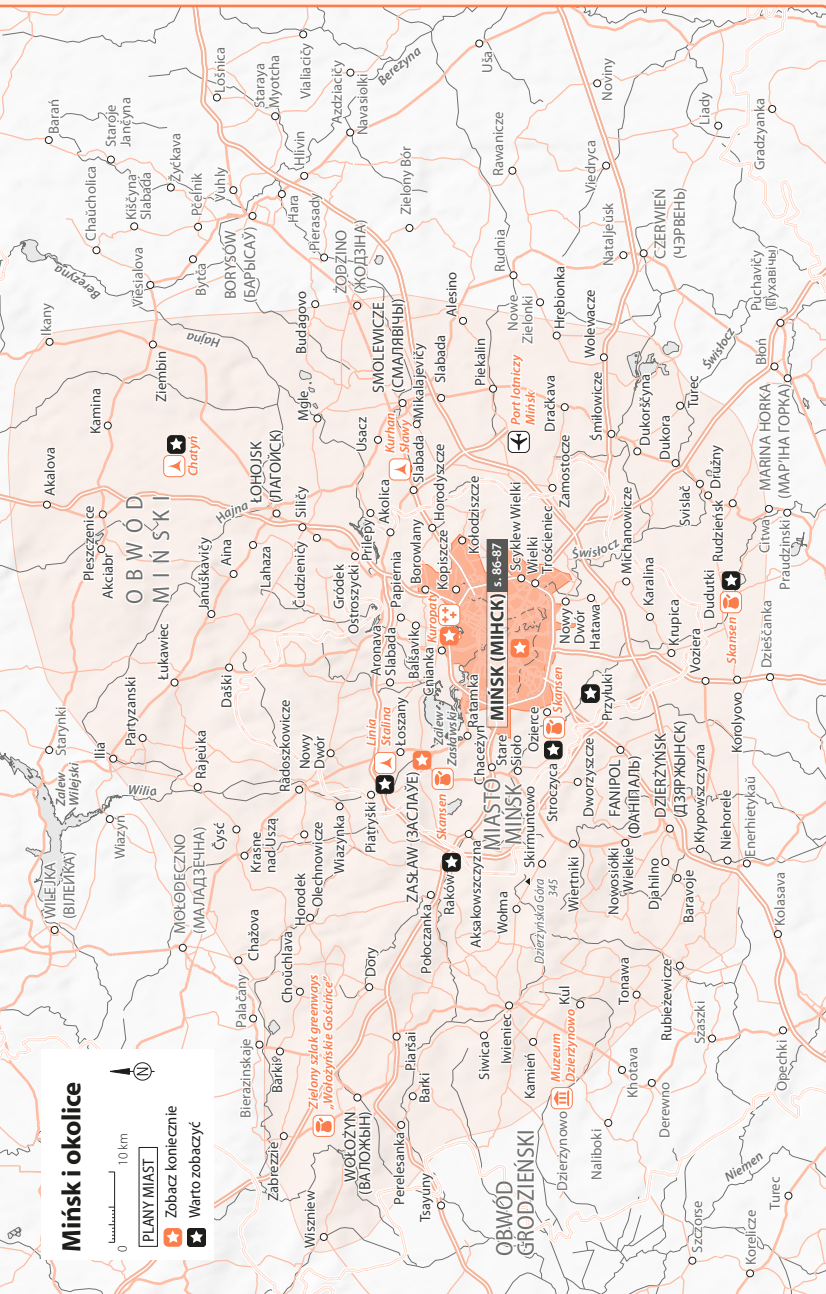
© krivinis | Depositphotos.com

© Lex Shi | Depositphotos.com

Kup książkę

Poleć książkę

Mińsk i okolice

0 10 km

PLANY MIAST

★ Zobacz koniecznie

✦ Warto zobaczyć

Mińsk i okolice

МiHCK

 1 mln 970 tys.

Mińska nie da się w żaden sposób porównać do stolic sąsiednich państw powstałych po rozpadzie Związku Radzieckiego – litewskiego Wilna, łotewskiej Rygi czy ukraińskiego Kijowa. Na pierwszy rzut oka białoruska stolica może wydawać się odpychająca. Ale warto przełamać barierę niechęci, którą możemy poczuć zaraz po wyjściu ze szklanego, nowoczesnego dworca kolejowego, i poznać to jakże odmienne, bo zbudowane na socrealistyczną modłę, miasto.

Aby je poznać, koniecznie należy się spacerować się szerokim, zabudowanym w duchu socrealizmu prospektem Niepodległości. To właśnie ta część białoruskiej stolicy ma szansę trafić na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO. Spróbujmy odkryć w Mińsku, nie liczne wprawdzie, zaułki dawnej starówki. Warto zobaczyć pomniki białoruskich wieszczów – Janki Kupały i Jakuba Kołasa. Trzeba również przysiąść choć na chwilę na zielonym nabrzeżu rzeki Świsłocz. Wieczorem zaś proponujemy wpaść do knajpki serwującej dania kuchni wschodniej. Odwiedzić wypadałoby też Kuropaty – miejsce represji z czasów stalinowskich, o których władze starają się dziś raczej nie pamiętać...

W rozdziale *Mińsk i okolice* pojawia się też kilka propozycji na jednodniowe wypadki poza białoruską stolicę. Wycieczkę do Zaslavia warto połączyć z wizytą w Wiazyńce, gdzie urodził się jeden z najważniejszych białoruskich literatów – Janka Kupała.

✱ **Mińsk** (s. 83) – białoruska stolica z odbudowanym fragmentem starówki oraz monumentalnym, socrealistycznym prospektem Niepodległości

✱ **Kuropaty** (s. 103) – cmentarz ofiar stalinowskich czystek z lat 30. XX w.

✱ **Chatyń** (s. 112) – zespół pomników poświęconych cywilom poległym w czasie wojny

✱ **Linia Stalina** (s. 108) – odremontowany ciąg umocnień sowieckich z lat 30. XX w.

✱ **Przyłuki** (s. 113) – zespół parkowo-pałacowy Czapskich

✱ **Raków** (s. 108) – miasteczko na dawnej granicy między Polską a ZSRR oraz szlak „Wołożyńskie Gościńce”

✱ **Dudutki** (s. 111), **Stroczyca** (s. 113) – dwa skanseny pod Mińskiem

✱ **Zasław** (s. 105) – pozostałości dwóch zamków

Inną propozycją jest szlak monumentów i tzw. memorialnych kompleksów, charakterystycznych dla czasów Związku Radzieckiego. Na trasie tej nie może zabraknąć Kurhanu Sławy, Chatynia i Dalwy. Jeszcze inną możliwością spędzenia dnia w okolicach Mińska jest wizyta w skansenie.

Kup książkę

Poleć książkę

Historia miasta

Mińsk datowany jest po raz pierwszy w 1067 r. Miała wówczas miejsce bitwa nad Niemigą, w której połocki książę Wsiesław Bracysławicz uległ koalicji książąt ruskich. Pierwszy gród powstał w miejscu, gdzie do Świsłoczy wpadała rzeka Niemiga. Dziś to rejon stacji metra Niemiga. Na próżno jednak szukać tu rzeki o tej nazwie – została ona poprowadzona podziemnym korytem. O prawdziwym rozwoju można mówić jednak dopiero od 1326 r., kiedy to gród wszedł w skład Wielkiego Księstwa Litewskiego, a w kolejnym stuleciu stał się stolicą województwa. Dalszy rozkwit był możliwy dzięki nadaniu w 1499 r. przez króla Aleksandra Jagiellończyka praw miejskich.

Niestety kolejne stulecia przynosiły znaczne spustoszenia. W 1505 r. Mińsk zniszczyli Tatarzy krymscy. Następnie – tym razem na szczęście nieskutecznie – gród próbowali zdobyć Moskwiczanie, których potem rozniesiono w bitwie pod Orszą w 1514 r. Jednak już niespełna pół wieku później miasto strawił wielki pożar.

Mieńsk czy Mińsk?

Mińsk nie od razu był Mińskiem. Pierwotnie nazwa dzisiejszej stolicy kraju zapisywana była jako Mieńsk lub Mieniesk. W XV w. przyjęła się zapis Mieńsk, choć jeszcze dwa stulecia później używany był również Mieniesk. Forma Mińsk pojawia się po raz pierwszy w XVI w. Na stałe przyjęła się w XVIII w. i taką utrwalano później w dokumentach rosyjskich. Mieńsk zaś pozostał formą używaną przez Białorusinów. Z czasem pojawiły się kolejne – Mieńsk (Mińsk) Litewski lub Mieńsk (Mińsk) Białoruski. Ostatecznie z formą Mieńsk władza radziecka rozprawiła się w 1939 r. Historyczną pisownię próbowano przywrócić jeszcze w 1990 r., jednak bez powodzenia. Mieńsk pozostał Mińskiem...

Ale Mińsk cały czas podnosił się ze zniszczeń. Po zawarciu unii lubelskiej w 1569 r. rozkwitał już w granicach Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Wówczas to do miasta zjechali zakonnicy, rozwijał się handel. W centrum zaczęły wyrastać wieże kościołów, przy których powstawały klasztory. Na rynku pojawił się ratusz. Od końca XVI w. odbywały się tu – na zmianę z Nowogródkiem – posiedzenia wiosennej sesji Trybunału Litewskiego. Jednak w 1708 r. Mińsk został spalony na rozkaz samego Piotra I. Zaczął się powolny upadek, przypieczętowany rozbiorami.

Kolejną ważną datą w historii miasta jest rok 1918. Właśnie wtedy, 25 marca, w okupowanym przez Niemców Mińsku proklamowana została Białoruska Republika Ludowa – pierwsza oznaka białoruskiej państwowości będąca namiastką niepodległego kraju. Stan ten nie utrzymał się jednak zbyt długo. W 1919 r. Białoruś była już Białorusią Radziecką. Przynależność do niej Mińska potwierdziły zapisy traktatu ryskiego. Trzecia dekada XX w., a następnie lata 1940–41 przyniosły wielkie czystki stalinowskie, o których jednak nie wspominają zbyt często oficjalne publikacje białoruskie. Zamordowano tysiące osób, pochowanych m.in. na uroczysku Kuropaty pod Mińskiem. Naziści z kolei dokonali eksterminacji mińskich Żydów.

Miasto zostało „odbite” przez Armię Czerwoną 3 lipca 1944 r. Data ta uznawana jest przez administrację Aleksandra Łukaszenki za Dzień Niepodległości. Opozycja natomiast świętuje 25 marca, przypominając w ten sposób rok 1918 i Białoruską Republikę Ludową, o której nie chce z kolei pamiętać władza. Pokojowe wiece często niestety kończą się zatrzymaniami przez milicję.

Po wojnie Mińsk – obok Warszawy i Berlina – był trzecim najbardziej zniszczonym miastem w Europie. Jednak szybko nastąpiła jego odbudowa w stylu socrealistycznym.

Kup książkę

Poleć książkę

Wykorzystano przy tym zbudowane jeszcze w latach 30. XX w. gmachy projektowane przez Josifa Langbarda, które w „cudowny” sposób uniknęły radzieckich bombardowań. W kolejnych latach następowała rozbudowa dużych blokowisk z tandetnej wielkiej płyty. Powstawały też zakłady przemysłowe, które i dziś są chlubą rządzących, jak np. fabryka... traktorów „Białoruś”! Dokładnie 27 lipca 1990 r. Białoruska Socjalistyczna Republika Radziecka proklamowała akt niepodległości

w ramach dawnego ZSRR. Władze Białorusi do swoich potrzeb dostosowały gmachy zbudowane jeszcze w poprzedniej epoce. W ostatnich latach daje się zauważyć rozbudowę kolejnych, wielkich osiedli mieszkaniowych. Oczkiem w głowie władz są nowe gmachy: Biblioteka Narodowa, Pałac Niepodległości oraz nowe Muzeum Wielkiej Wojny Ojczyźnianej.

Warto zobaczyć

Kuropaty

„Białoruś była tylko jedną z wielu republik radzieckich, gdzie przełata się fala irracjonalnej przemocy i zbrodni popełnianych najczęściej na przypadkowych ofiarach. W latach 1937–38 funkcjonariusze stalinowskiej milicji politycznej otrzymywali odznaczenia i awanse za liczbę wyeliminowanych »wrogów ludu«. (...) W lesie w pobliżu wsi Kuropaty koło Mińska zamordowano w latach 1937–41, według różnych szacunków, od 100 tys. do 250 tys. ludzi. Ofiarami byli w większości chłopci z Mińszczyzny oraz więźniowie z całej Białorusi, którzy trafili w ręce mińskiego NKWD. Nocą zabierano ludzi z domów, po wpisaniu na listę »wrogów ludu« przewożono do kuropackiego lasu.

W latach 1937–38 mordowano prawie wszystkich, którzy mieli jakikolwiek związek z białoruskim ruchem narodowym, oświatą, nauką, kulturą. Rozstrzelano wszystkich oskarżonych niegdyś o przynależność do Związku Wyzwolenia Białorusi (w 1929 r. oskarżono – na fali walki z narodową demokracją – o przynależność do niej większość białoruskiej elity intelektualnej). Tym razem postawiono im zarzut szpiegostwa na rzecz Polski. Straciło życie 90% pracowników Białoruskiej Akademii Nauk, większość wykładowców Uniwersytetu Państwowego w Mińsku, pracowników Teatru Opery i Baletu, Filharmonii Państwowej. Zginęli niemal wszyscy organizatorzy białoruskiego życia politycznego, naukowego, kulturalnego z lat dwudziestych”. (Eugeniusz Mironowicz, *Białoruś*)

Prospekt Niepodległości: od placu Niepodległości do placu Październikowego

Zwiedzanie Mińska zaczniemy od wspomnianego już prospektu Niepodległości, czasami jeszcze zwanego prospektem Franciszka Skaryny. Nazwę taką główna arteria miasta nosiła od 1991 r. Ojciec białoruskiego piśmiennictwa zastąpił wtedy wodza rewolucji Włodzimierza Ilicza Lenina. Ale w 2005 r. Aleksander Łukaszenka uznał, że główna ulica miasta, ciągnąca się z centrum aż na północno-wschodnie krańce stolicy, zasługuje na bardziej „godną” nazwę. I wtedy też Skarynę zastąpiła bliżej nieokreślona „niepodległość”. Z głównego dworca kolejowego jest tu zaledwie kilka minut marszu. Wychodząc ze stacji, kierujemy się ku tzw.

Wrotom Miasta, czyli dwóm socrealistycznym, strzelistym wieżowcom, zbudowanym na przełomie lat 40. i 50. XX w. Ich projekt stworzył zespół pod kierunkiem trzech architektów – byli to B. Rubanienka, A. Gałubouski i A. Karabalnikau. Jeden z budynków zwieńczony jest największym zegarem na Białorusi, którego tarcza ma średnicę 3,5 m, drugi – herbem Związku Radzieckiego. To niejako preludium do tego, co czeka nas kilka minut marszu dalej na placu i prospekcie.

Jeszcze kilka lat temu **plac Niepodległości** (пл. Незалежнасці) był typową,

wyasfaltowaną radziecką *plószczadzią* z umieszczonym na środku parkingiem i stojącym obok Leninem. W latach 2003–06 plac przeszedł istną metamorfozę. Oczywiście pomysłodawcą był sam prezydent. Zamiast asfaltu jest tu teraz trochę zieleni oraz ławeczek, pod ziemią zaś skrywa się kilkupoziomowe **centrum handlowe „Stolica”** (гандлёвы цэнтр „Сталіца”). Budynki w południowej pierzei placu zajmują **magistrat** oraz **miński uniwersytet**, na którego zielonym podwórzu roztawiono pomniki wielkich Białorusinów: Eufrozyny Połockiej, Franciszka Skaryny, Cyryla Turowskiego, Szymona Budnego. Pierzeja zachodnia – to nijaki wysokościowiec **Białoruskiego Uniwersytetu Pedagogicznego**.

Z architektonicznego punktu widzenia najciekawsza jest pierzeja północna. Większą jej część zajmuje biały kolos, który wygląda, jakby był poskładany z dziecięcych klocków lego. To tzw. **Dom Rządowy** (Дом Урада), którego pomieszczenia dziś zajmuje Parlament Białorusi. Budynek wzniesiono według projektu niejakiego Josifa Langbarda – warto zapamiętać to nazwisko, bo

podczas wędrówki po Mińsku powtórzy się jeszcze kilkakrotnie. Budowa gmachu trwała od 1930 do 1934 r. Dziś śmiało można go uznać za jeden z ciekawszych przykładów architektury z tego okresu na terenie Białorusi. Stojąc przed parlamentem, nie sposób nie dostrzec spoglądającego od 1933 r. na przechodniów towarzysza Lenina. Nie ma w tym nic dziwnego. Pomnik wodza rewolucji zdobowią praktycznie każde miasteczko w kraju.

Niewątpliwą ozdobą placu jest **kościół św. św. Symeona (Szymona) i Heleny** (касцёл святога Сымона і святой Алены), **tzw. czerwony kościół**. Zbudowany został na początku XX w. w stylu neoromańskim jako pamiątka po zmarłych w wyniku ciężkiej choroby dzieciach Edwarda Woyniłłowicza – fundatora świątyni. Imionami Symeona (Szymona) i Heleny nazwane są dwie wieżyczki przy absydzie. Ta od strony placu ma być symbolem wiecznej miłości rodzicielskiej. Niestety już w 1923 r. kościół został rozgrabiony, zaś we wnętrzach urządzono teatr, a następnie kino. Do celów religijnych wykorzystywany był jeszcze w latach wojny,

fol. A. Kłopotowski

Mińsk. Wrota Miasta

Kup książkę

Poleć książkę

Mińskie pomniki

Podczas spacerów po Mińsku niemal co krok natkniemy się na jakiś pomnik. Część z nich, przy głównej arterii miasta, to bohaterowie poprzedniej epoki – Włodzimierz Ilicz Lenin, Feliks Dzierżyński oraz żołnierze walczący podczas Wielkiej Wojny Ojczyźnianej.

Odrębną grupę stanowią pomniki literatów. Na placu swojego imienia stoi Jakub Kołas. W parku Jan-ki Kupały ustawiono pomnik i tego białoruskiego wieszczu. W parku im. Maksyma Gorkiego siedzi sobie – a jakże – sam Gorki. Ale w niewielkim parku przy ulicy Haradski Wał (Гарадскі Бан) natkniemy się na Adama Mickiewicza, zaś w pobliżu hotelu Białoruś – na Aleksandra Puszkina.

Nie brakuje w Mińsku również rzeźb ulicznych. Pierwsze kompozycje, takie jak symboliczne przedstawienia pór roku wzdłuż prospektu Zwycięzców (Пераспэкт Пераможцаў), powstawały jeszcze w czasach radzieckich. Dorożka przed ratuszem, przekupka, dama z psem i fotograf przed Rynkiem Komarowskim są już z tego wieku, podobnie jak listonosz pchający swój rower przy kinoteatrze Październik oraz architekt w pobliżu czerwonego kościoła. Za najstarszą rzeźbę uliczną uchodzi *Chłopiec z łabędziem* zdobiący fontannę na skwerze Aleksandrowskim. Kompozycja została wykonana już w 1874 r.

ale w 1946 r. ponownie wprowadzili się tu filmowcy. I zostali na dłużej, aż do roku 1990, kiedy świątynię odzyskali wierni. Kościół jest trójnawową bazyliką z ustawioną asymetrycznie, wysoką na 50 m wieżą w elewacji frontowej. Wieżę zdobią potrójne okienka. Ramiona transeptu zamykają rozety. Przed kościołem stoi bardzo wymowny posąg Archaniola Michała symbolizujący zwycięstwo sił niebiańskich nad złem, a także kopia dzwonu z katedry Urakami w Nagasaki. Ostatnio pojawił się też mały pomnik Jana Pawła II. W kontekście usytuowanego praktycznie tuż obok wodza rewolucji zestawienie to dość niecodzienne...

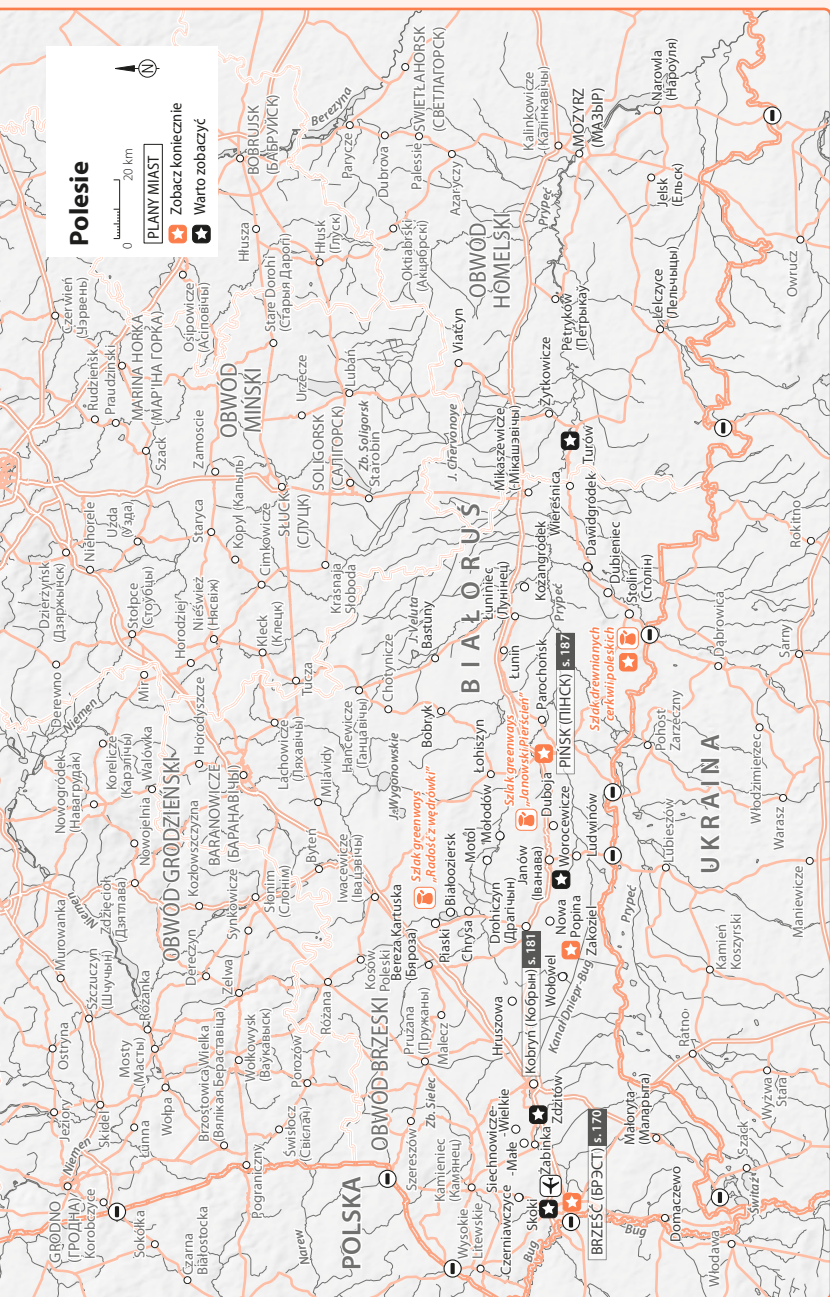
Muzeum Historii Białoruskiego Kina (Музей гісторыі беларускага кіно; Swierdłowa 4; www.cinema.histmuseum.by; codz. 11.00–18.30; wstęp 2,50 BYN, ulgowy 2 i 1,50 BYN) jest placówką, do której powinni wstąpić miłośnicy filmów z Europy Środkowo-Wschodniej. Zajmuje się dokumentowaniem białoruskiej kinematografii właściwie od jej początków.

Tzw. Zamek Piszczalaowski (Пішчалаўскі замак, Wołodarskiego 2) nie jest budowlą w dosłownym znaczeniu tego słowa, choć rzeczywiście wygląda jak forteca

z masywnymi murami i narożnymi wieżyczkami, zakończonymi krenelażem. W rzeczywistości jednak to XIX-wieczne więzienie, zwane też – od ulicy, przy której stoi – „Wołodarka”. Ta druga nazwa pojawia się przy okazji telewizyjnych relacji z protestów opozycji – zatrzymani przewożeni są właśnie do tego aresztu... Na pobliskim **skwerze Adama Mickiewicza** znajduje się **pomnik** wieszczu obecnego w kulturze nie tylko Polaków, ale też Białorusinów i Litwinów.

Ruszamy na północny wschód. Szesćdziesiąt lat, zabudowany w duchu realnego socjalizmu **prospekt Niepodległości** (пр Незалежнасці) przez lata praktycznie nie uległ żadnym przemianom.

Gmach z wielkim sierpem i młotem nad wejściem – po prawej stronie prospektu, zaraz za placem – zajmuje **Pocztą Główną** (наумамм). Niezwykle monumentalna forma z ciągnącymi się przez trzy kondygnacje kolumnami przy wejściu oraz masywnym gzymsem i attyką pochodzi z lat 1949–53. Pocztą to dopiero początek socrealistycznych cudów, które czekają na nas na odcinku do placu Październikowego (пл. Кастрычніцкая). Pod numerem 15

oprac. M. Krocak

Kup książkę

Poleć książkę

Polesie

Polesie obejmuje wąski pasek białoruskiej ziemi położony wzdłuż granicy z Ukrainą. Wędrówkę zaczynamy w Brześciu, z którego możemy wyskoczyć na kilka jednodniowych wypraw. Na pewno godne uwagi są drewniane cerkiewki w Zbirogach, Zdzitowie, Siechnowiczach i Maciejowicach, dając przedsmak tego, co czeka turystę dalej na Polesiu. Z Brześcia warto zajrzeć też do Skoków – dawnego majątku Niemcewiczów, z którym związany był Julian Ursyn Niemcewicz. Z kolei Czerniawczyce to kolejne miejsce Radziwiłłowskie, które dopełnia obraz opisanych w części *Białoruś środkowa* rezydencji w Nieświeżu i Połoneczce. Południe Białorusi to rejon dla tych, którzy nad zgiełk wielkich miast przedkładają niewielkie wioski i nieskażoną cywilizacją przyrodę. To legendarne Polesie. W każdej wsi wznosi się drewniana cerkiewka. Jeszcze niedawno każda z nich malowana była na niebiesko, dziś – niestety – część z nich pokrywa już plastikowy siding. Dlatego warto się pośpieszyć, aby obejrzeć je jeszcze przed pseudorenowacją. Ceniących przyrodę zachwycą rozległe bagna i majestatyczna Prypeć. Podczas wizyty w tym regionie nie sposób ominąć Kobrynia, pod którym starły się armia carska i wojska Napoleona, oraz Pińska – miasta, z którego wywodzi się legendarny reportażysta Ryszard Kapuściński. Wymarzoną bazą do zwiedzania zdaje się być Pińsk – położony właściwie w połowie drogi między Kobryniem a Turowem. Blisko

- ★ **Brześć** (s. 168) – potężna forteca z czasów carskich, historyczne centrum oraz muzeum Bereście
- ★ **Pińsk** (s. 185) – stolica białoruskiego Polesia
- ★ **Skoki** (s. 178) – dawny dwór Niemcewiczów
- ★ **Szlak drewnianych cerkwi poleskich** (s. 194) – propozycja wędrówki od Pińska do Turowa
- ★ **Turów** (s. 195) – góra zamkowa z pozostałościami cerkwi z XII w.
- ★ **Worocewicze** (s. 185) – muzeum Napoleona Ordy
- ★ **Zakoziel** (s. 184) – kaplica grobowa Orzeszków
- ★ **Zdzitów** (s. 178) – najstarsza drewniana cerkiew na Polesiu

stąd do uroczych cerkiewek zagubionych pod granicą z Ukrainą. Po drodze możemy zajrzeć do muzeum Napoleona Ordy oraz do wsi Zakoziel z neogotycką kaplicą grobową Orzeszków.

Kup książkę

Poleć książkę

Brześć

Брэст; 📍 340,1 tys.

Leżący na zachodzie Białorusi Brześć praktycznie przylega do granicy. Od Polski miasto oddzielają tylko odnogi Bugu, do którego w okolicach twierdzy wpada Muchawiec. Brześć z pewnością zasługuje na to, by znaleźć się na trasie wędrówki przez Białoruś, ze względu na potężną twierdzę, zachowane i odnowione centrum oraz kilka ciekawych ekspozycji muzealnych.

Historia miasta

Brześć w obecnym kształcie jest stosunkowo młodym miastem. Układ urbanistyczny pochodzi dopiero z początku XIX w., kiedy to zapadła decyzja władz carskich o budowie na miejscu dawnego miasta potężnej twierdzy. Projekt opracowany przez generałów Oppermanna i Maleckiego oraz pułkownika Feldmana zakładał stworzenie u zbiegu Bugu i Muchawca bastionów ziemnych, wewnątrz których znalazły się murowane zabudowania twierdzy. Pierwsze prace ziemne ruszyły w 1833 r., zaś od 1836 r., gdy wmurowano kamień węgielny, rozpoczęto wznoszenie murów. Wówczas od podstaw stworzono nowe centrum miasta w rejonie dzisiejszych ulic Lenina, Mickiewicza, Marksa i Sowieckiej. Do dziś zachowało ono oryginalną siatkę ulic, sporo tu też starej zabudowy.

Jednak historia leżącego w miejscu dzisiejszej twierdzy u ujścia rzeki Muchawiec do Bugu Bereścia, bo tak dawniej zwany był Brześć, rozpoczyna się jeszcze przed 1019 r. – wtedy to gród został wspomniany w *Powieści minionych lat*. O wielkości i znaczeniu średniowiecznego grodu świadczą pamiątki zgromadzone w znajdującym się na terenie twierdzy muzeum Bereście.

Brześć przez lata był areną walk pomiędzy książętami ruskimi a Piastami. Osadę zdobywały kilkakrotnie wojska Jarosława Mądrego, Bolesława Śmiałego i Kazimierza Sprawiedliwego. Od XIV w. można mówić o Brześciu jako o ośrodku Wielkiego Księstwa Litewskiego. Wówczas to został przebudowany zamek. W 1390 r. Brześć stał się drugim – po Wilnie – miastem na terenie Wielkiego Księstwa Litewskiego lokowanym na prawie magdeburskim. Nie trzeba dodawać, że był to impuls do rozwoju handlowego i rzemieślniczego.

Na początku XV w., na rok przed bitwą pod Grunwaldem, doszło tu do spotkania Jagiełły i Witolda, w czasie którego rozmawiali o walce z Krzyżakami. Wojów z Brześcia oczywiście nie zabrakło na polach Grunwaldu.

Z drugiej strony, na przestrzeni kolejnych wieków Brześć atakowały wojska krzyżackie, Tatarzy i armie Bohdana Chmielnickiego, Karola Gustawa, księcia Rakoczego oraz Napoleona. Zawsze jednak gród udawało się podnieść ze zniszczeń. I zawsze Brześć pozostawał ważnym punktem handlowym na szlakach pomiędzy Wschodem i Zachodem. W historii zapisał się w sposób szczególny w 1596 r. W cerkwi św. Mikołaja odbył się wówczas synod, na którym podpisano unię między kościołem katolickim a prawosławnym – słynną unię brzeską. Z tego samego stulecia pochodzi dzisiejszy herb miasta – srebrny łuk ze strzałą skierowaną ku górze na błękitnym tle. Kres starego Brześcia nastąpił w XIX w., kiedy to zapadła wspomniana już decyzja o stworzeniu – w miejscu, gdzie Muchawiec łączy się Bugiem – potężnej, ufortyfikowanej twierdzy.

Z Brześciem wiąże się historia najnowsza. W twierdzy podpisywano w 1918 r. układ pokojowy kończący I wojnę światową. W latach międzywojennych Brześć stał się stolicą województwa poleskiego – był

Kup książkę

Poleć książkę

Brzeskie getto

W listopadzie 1941 r. w okupowanym przez Niemców Brześciu wydzielono dzielnicę żydowską. Zajmowała obszar pomiędzy dzisiejszymi ulicami Sowiecką, Majakowskiego, Kirowa oraz Internacjonalną. Początkowo mieszkało tu ok. 26 tys. osób pochodzenia żydowskiego. Likwidację getta rozpoczęto w połowie października 1942 r. Zginęło wówczas 20 tys. osób. Rozstrzelania miały miejsce na rogu dzisiejszych ulic Maszerowa i Kujbyszewa, w podwórzach między Kujbyszewa i Karbyszewa. Symboliczna mogiła upamiętniająca zabitych Żydów znajduje się na rogu ulic Dzierżyńskiego i Kujbyszewa.

żydowską. W czasie wojny twierdza dwukrotnie stawiała opór – od 14 do 17 września 1939 r. broniła jej przed Niemcami armia polska, a dwa lata później garnizon radziecki. Po 1945 r., kiedy ustanowiono granicę na Bugu, Brześć stał się zachodnimi wrotami Związku Radzieckiego.

Dziś Brześć jest jednym z sześciu miast obwodowych Białorusi. To mieszanek starożytnych kamienic poprzepłatanych budynkami z czasów socjalizmu oraz powojennych blokowisk nieróżniących się niczym od wielu innych miast na Wschodzie. Symbolem miasta jest oczywiście twierdza.

Warto zobaczyć

Centrum Brześcia

wówczas prężnym ośrodkiem miejskim i ważnym ośrodkiem handlowym. Niestety kolejną zagładę Brześcia przyniosły lata II wojny światowej, kiedy to Sowietzi zaczęli rozprawiać się z polską inteligencją, a następnie hitlerowcy wymordowali społeczność

Turyści zwiedzanie Brześcia rozpoczynają zazwyczaj od **dworca kolejowego** (чыгуначны вакзал). Swoją dzisiejszą formę zawdzięcza on powojennej przebudowie

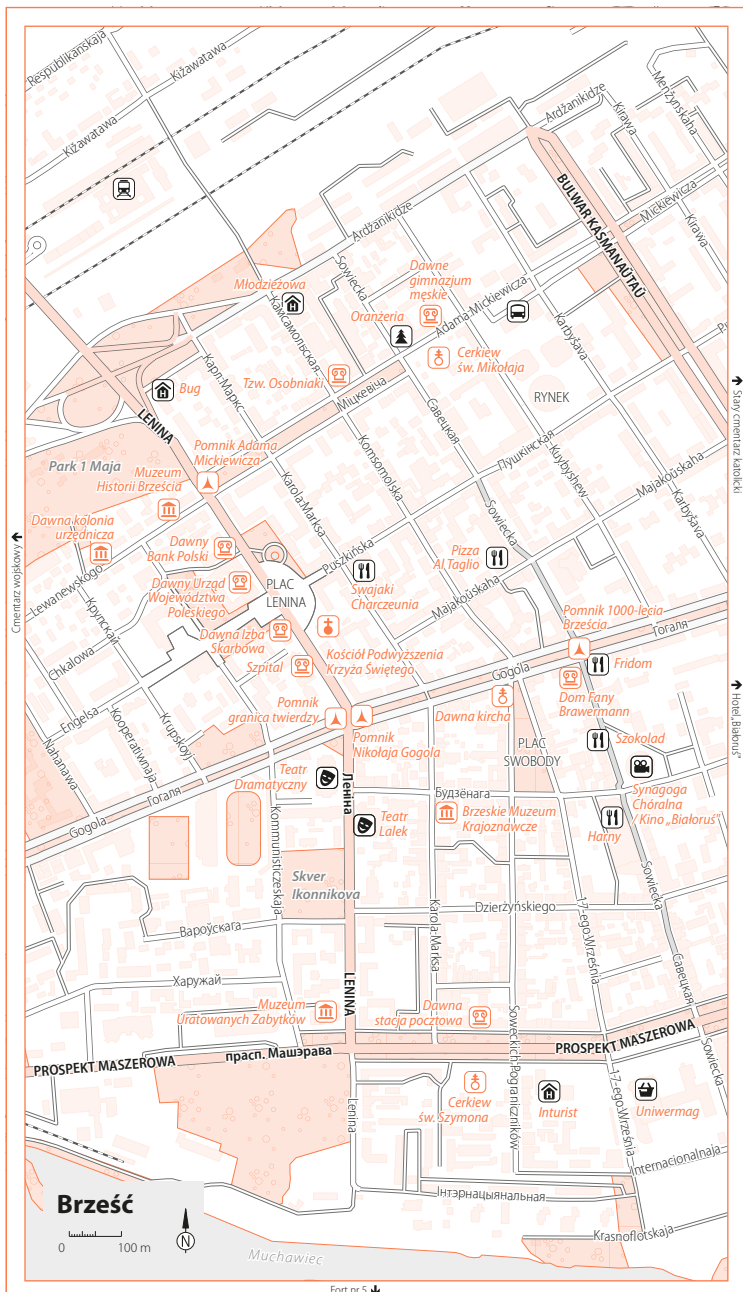

foto. A. Kłopotowski

Brama Chełmska w Twierdzy Brzeskiej

Kup książkę

Poleć książkę

w stylu socrealistycznym. Ale dworcowe mury są znacznie starsze – pochodzą jeszcze z lat 70. i 80. XIX w., czyli z czasów, kiedy przez Brześć poprowadzono kolej żelazną z Warszawy do Moskwy.

By poszukać śladów przeszłości Brześcia, wystarczy przejść kładką nad torami oddzielającymi dworzec od śródmieścia. W kwartałach centrum miasta nieźle zachowała się dwupiętrowa zabudowa z przełomu XIX i XX w. ze sklepami na parterze. Przy ulicy Mickiewicza (Міцкевіча) zwracają uwagę dwa domy z początku XIX w., zwane przez Białorusinów „osobniakami” – to budynki o numerach 22 i 26. Są to chyba najbardziej oryginalne obiekty na brzeskim starym mieście. Wielka ceglana budowla między Sowiecką a Kujbyszewa, dziś zajmowana przez uniwersytet, to **dawne gimnazjum męskie**, postawione na początku XX w., a od 1921 r. polskie gimnazjum im. Romualda Traugutta. Obok zbudowano w ostatnich latach **oranżerię**. Przy końcu ulicy, w alei starodrzewu, ustawione jest **popiersie Adama Mickiewicza**.

O przedwojennej mieszance wyznaniowej ludności zamieszkującej Brześć przypomina kilka świątyń znajdujących się w tym rejonie. Na pierwszą, wyróżniającą się przede wszystkim gwiazdami na kopule, natkniemy się już u zbiegu Mickiewicza i Sowieckiej (Савецкая). **Cerkiew św. Mikołaja** (Мікалаеўская царква) zbudowana została w latach 1903–06 z datków marynarzy i oficerów, których patronem jest właśnie św. Mikołaj. Świątynia zaprojektowana jest w stylu pseudoruskim. Nad wejściem góruje ośmioboczna wieża nakryta dachem namiotowym, na której zawieszono dzwony. Nad nawą wznosi się pięć kopuł – największa centralna i cztery mniejsze w narożach. Od wschodu cerkiew zamyka absyda. Wnętrza zachwycą pewnie niejednego pięknymi freskami. Myli

się jednak ten, kto myśli, że są to oryginały. Bo choć w cerkwi nabożeństwa odbywały się zarówno w czasie rewolucji, jak i wojen światowych, to w latach 60. XX w. zapadła decyzja o zamknięciu świątyni i przerobieniu jej na miejskie archiwum. To, co oglądamy dziś, to efekt pieczołowitej rekonstrukcji przeprowadzonej dopiero po 1989 r.

Dawna kircha (кірха) była pierwotnie kościołem garnizonowym św. Antoniego. Jej modernistyczną bryłę można zobaczyć na rogu Gogola i Marksa. Z kolei przy Sowieckiej zachowała się dawna bożnica żydowska, zbudowana w 1862 r. na rzucie sześciokąta. To tzw. **Synagoga Chóralna**. Pod koniec XIX w. bożnicę strawił pożar, ale zdołano ją jeszcze odbudować i w pierwotnej formie dotrwała do II wojny światowej. W czasach radzieckich została jednak gruntownie przebudowana na **kino „Białoruś”**. Dziś, choć ma już współczesną bryłę, zachowała pierwotny plan, a wewnątrz nawet część oryginalnych murów.

Ciekawie prezentuje się **ulica Sowiecka** – przekształcona w deptak otoczony przedwojennymi kamieniczkami, uzupełnionymi gdzieś tam stylizowaną zabudową. Nie brakuje tu małych pomników, np. kotów siedzących na kominie. Dokładniej warto przyjrzeć się wielkiemu monumentowi na skrzyżowaniu z ulicą Gogola. **Pomnik 1000-lecia Brześcia** (Помнік Тысячагоддзя Брэста), który stanął w 2009 r., zaskakuje bowiem zestawieniem umieszczonych na nim postaci. Obok siebie stoją tu Lew Sapieha, bezimienna Białorusinka w stroju ludowym, książę Witold, żołnierz armii sowieckiej, Mikołaj Radziwiłł zwany Czarnym oraz nieznany kronikarz. Nad nimi dodatkowo ustawiono figurę anioła z krzyżem. U stóp pomnika znajduje się sześć płaskorzeźb przedstawiających m.in. legendę o założeniu Brześcia, jeźdźców pod Grunwaldem oraz obronę twierdzy.

Wzdłuż ulicy Lewoniewskiego (Леванеўскага) zachowała się przedwojenna **kolonia urzędnicza** w stylu dworowym, wznoszona w czasach, kiedy Brześć znajdował się na obszarze Drugiej Rzeczypospolitej. Parterowe budynki, nakryte łamanymi, wysokimi dachami, są przykładem tzw. stylu narodowego. Domy wzniesione zostały według projektów Juliana Lisieckiego, który na zachód od dzisiejszej ulicy Lenina stworzył osiedle będące dzielnicą-ogrodem, noszące w międzywojniu imię Gabriela Narutowicza. Tu też znajduje się **Muzeum Historii Brześcia** (Музей Історыі Брэста; ul. Lewoniewskiego 3, <http://history.brest.museum.by>; wt.–nd. 10.00–18.00; wstęp 2,50 BYN, ulgowy 1,50 BYN), ułożone w domu na początku ulicy.

Z historią ziemi brzeskiej natomiast możemy zapoznać się w **Brzeskim Muzeum Krajoznawczym** (Брэсцкі Абласны Краязнаўчы Музей; ul. Marksa 60; www.brokm.vbrest.by; wt.–nd. 10.00–18.00; wstęp 2,50 BYN, ulgowy 1,60 BYN). W budynku, w którym przed wojną mieścił się hotel Bristol, zgromadzono m.in. przedmioty znalezione podczas prac archeologicznych, monety, pieczęcie, rękopisy i starodruki. Przy ulicy Marksa częściowo zachowała się stara zabudowa, ze sklepikami i zakładami usługowymi w parterach.

Ulica i plac Lenina

Główną arterią starego Brześcia jest dziś **ulica Lenina** (Леніна). Jej nazwa zmieniała się kilkakrotnie w XX w. Początkowo był to prospekt Bulwary, następnie Romanowski. W latach, gdy Brześć należał do Drugiej Rzeczypospolitej, główny trakt nosił nazwę Unii Lubelskiej. Po wkroczeniu wojsk sowieckich przemianowany został na 17 Września; po wejściu wojsk niemieckich – na 45. Dywizji, na cześć piechoty szturmującej

twierdzę w czerwcu 1941 r. Po ponownym wkroczeniu armii radzieckiej znów była to ulica 17 Września, by wreszcie ostatecznie zyskać imię wodza rewolucji.

Z zabudowy ulicy Lenina wyróżnia się **kościół Podwyższenia Krzyża Świętego** (каццёл Узвіжання Святога Крыжа). Świątynia brzeskich katolików zamyka od południa plac – jakżeby inaczej – Lenina, a jej główna fasada zwrócona jest w stronę ulicy również noszącej imię wodza. Śnieżnobiała budowla wzniesiona została w 1856 r. w stylu późnego klasycyzmu. Nad elewacją wejściową znajdują się dwie niewielkie wieżyczki oraz trójkątny fronton. Fasady zdobią pilastry. We wnętrzu znajdziemy wizerunek MB Brzeskiej, przeniesiony tu ze zniszczonego kościoła Bernardynek. Przed kościołem stoi pomnik Jana Pawła II. Z kolei na placu niemal naprzeciwko świątyni ustawiono w 1958 r. pomnik Lenina wyraźnie wskazującego na... kościół. Brzescy katolicy często żartują, że wódz pokazuje „jedyne słuszny kierunek”.

Przy placu znajduje się kilka ważnych przedwojennych budowli. Budynek z narożną kopułką wspieraną na wysokich półkolumnach to **dawny Bank Polski** – dziś oddział białoruskiego Banku Centralnego. Po sąsiedzku stoi modernistyczny gmach wzniesiony w latach 30. XX w. jako **Urząd Województwa Poleskiego**. Kolejne z budynków to dawna **Izba Skarbowa** oraz utrzymany w duchu modernizmu **szpital**.

Kierując się w stronę twierdzy, na rogu Lenina i Gogola (Гогаля) po lewej zobaczymy **pomnik Nikołaja Gogola**, zaś po prawej stronie **pomnik-granicę twierdzy** z napisem w cyrylicy: „Ten słup wyznaczał granicę między ziemią miasta a twierdzą od 1836 do 1915 roku”. Kawalek dalej natkniemy się na **teatr dramatyczny**, przebudowany w ostatnich latach **teatr lalek** i budynek **dawnej**

Kup książkę

Poleć książkę

karczmy garnizonowej. Przy końcu ulicy swą siedzibę ma jeszcze **Muzeum Uratowanych Zabytków** (Музей „Выратаваныя Мастацкія Каштоўнасці”; ul. Lenina 39; ☎ www.brokm.vbrest.by; ☎ wt.–nd. 10.00–18.00; wstęp 2,50 BYN, ulgowy 1,60 BYN), potocznie zwane Muzeum „Tamożni”. Gromadzone są w nim dzieła sztuki, których próby przemytu udaremniono na przejściach granicznych. I trzeba przyznać, że owych cenności jest całkiem sporo – by wymienić choćby obrazy twórców rosyjskich od XVI do początku XX w., ikony, cuda metaloplastyki, przykłady sztuki Dalekiego Wschodu oraz dekoracyjną sztukę europejską.

Wzdłuż prospektu Maszerowa

Prospekt Maszerowa (пт Машэрава) zaczyna się przed twierdzą i przechodzi płynnie w trasę wiodącą przez Mińsk i Orszę w stronę Moskwy. Niedaleko od skrzyżowania z ulicą Lenina znajduje się **cerkiew św. Szymona** (Семяноўская царква). Zbudowana została w latach 1861–64 w charakterystycznym dla tego okresu stylu. Wzorowana jest na typowych cerkiewkach rosyjskich – na planie krzyża z pięcioma kopułkami nad dachem, z których najwyższa umieszczona jest na ośmiokątnym bębnie. Ostatnio była tynkowana na zielono (wcześniej była też np. żółta). Dziś stoi w niezbyt ciekawym sąsiedztwie budowli powojennych.

Jedną z nich jest **Uniwersmag** (Універмаг), czyli „Uniwersalny Mahazin” przy Maszerowa 17. Jak sama nazwa wskazuje, jest to obiekt handlowy oferujący wszystko, czego tylko dusza zapagnie. W 2017 r. przechodził kapitalny remont. Kawałek dalej – na przecięciu Maszerowa z prospektem Kosmonautów (пт Касманаўтаў), można zrobić sobie zdjęcie z pierwszym Białorusinem w kosmosie. **Pomnik Piotra Klimuka**

ustawiono, by uhonorować tego, który na nasz glob spoglądał z nieba z pokładu statków „Sojuz” i „Salut”. Specjaliści wyliczyli, że w sumie podróżował w kosmosie przez 78 dni, 18 godzin i 19 minut. Naprzeciwko cerkwi św. Szymona natrafimy na przedwojenną **stację pocztową** (*nowma*), która i dziś mieści urząd pocztowy.

W drodze do twierdzy można zajrzeć jeszcze do ciekawego **Muzeum Techniki Kolejowej** (Музей чыгуначнай тэхнікі; prospekt Maszerowa 2; ☎ brest.rw.by/social_sphere/kul_turno_sportivnij_centr/brest_museum; ☎ V–IX wt.–nd. 9.00–18.00, X–IV wt.–nd. 8.30–17.30; wstęp 2,50 BYN, ulgowy 2 BYN). Prezentowane są tu cuda techniki – czasami przyozdobione czerwonymi gwiazdami czy portretami Lenina – jeżdżące niegdyś po szynach całego byłego Sowietckiego Sojuza.

Twierdza Brzeska

Z muzeum pozostaje nam jeszcze kilka minut marszu do bramy carskiej twierdzy, aspirującej do wpisania na Listę UNESCO. **Twierdza Brzeska** (Брэцкая Крэпасць) została zbudowana tu, gdzie do Bugu wpływa Muchawiec. Miejsce to docenili już znacznie wcześniej władający Brześciem. We wczesnym średniowieczu istniał tu gród Bereście. W czasach Wielkiego Księstwa Litewskiego swój zamek wznieśli książęta spod znaku Pogoni. Drobnym szczegółem może być tylko fakt, że w chwili gdy zapadła decyzja o wzniesieniu twierdzy, na dobre rozwijało się tu właściwe miasto Brześć. Dziś na teren założenia wchodzimy od strony prospektu Maszerowa przez nową **bramę** w formie... betonowej pięcioramiennej gwiazdy. Wewnątrz niej z głośników dobiega odgłos metronomu, nadlatujących samolotów i komunikat o napaści Niemiec na Związek Radziecki. Wrażenie jest doprawdy niezapomniane.

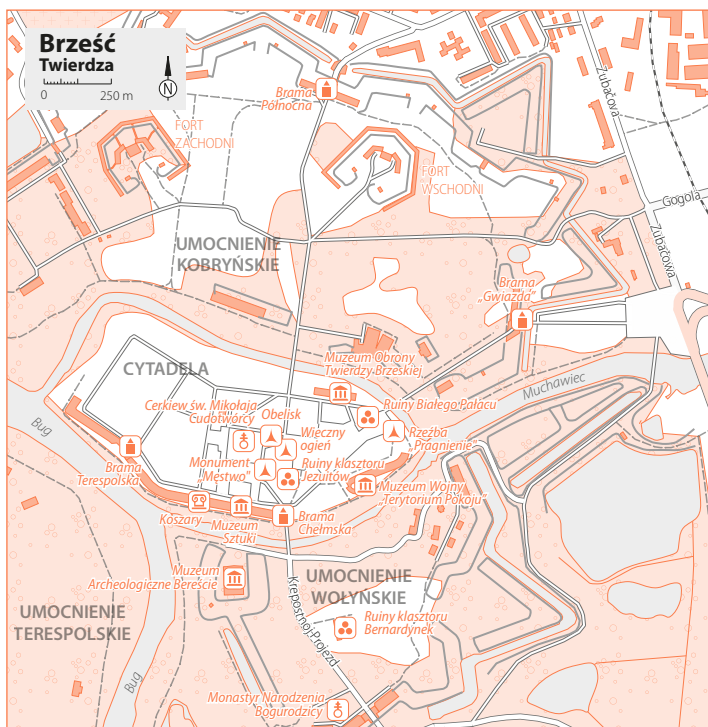
Najciekawsze elementy twierdzy znajdują się na terenie tzw. **cytadeli**. Ale i jej władza radziecka nie pozostawiła w spokoju. W 1971 r. w tej części założenia otwarto **kompleks pamięci „Twierdza-Bohater”** (мемарыяльны комплекс „Крэпасць-Герой”). W jego centrum ustawiono zespół wątpliwej urody, acz monumentalnych pomników, upamiętniających obronę miasta przez wojska radzieckie w 1941 r. Autorem całego projektu jest towarzysz Aleksander Kibalnikow. Wymyślił, by w twierdzy wmontować ogromny, wysoki na 30 m głaz nie głaz nazwany *Męstwo*, w którego wylania się głowa żołnierza, strzelający w niebo 104-metrowy metalowy obelisk – „gwóźdź”, oraz dołożyć do kompletu jeszcze jedną kompozycję rzeźbiarską *Pragnienie* i płonący na chwałę żołnierzy ZSRR wieczny ogień. Cokolwiek by mówić, jego twórczość na długo zostaje w pamięci.

Jeśli już ochłoniemy z wrażenia – niezależnie, czy się monumentami zachwycimy, czy też uznamy je za szczyt bezguścia – możemy zacząć właściwe zwiedzanie. Na prawo od monumentów znajduje się dawna siedziba sztabu obrony – przekształcona

w **Muzeum Obrony Twierdzy Brzeskiej** (Музей Абароны Брэсцкай Крэпасці; Twierdza; ☎ +375 162 200012; 📧 brest-fortress@yandex.ru, www.brest-fortress.by; 🕒 codz. 9.00–18.00, poza sezonem wt.–nd. 9.00–18.00; wstęp 5 BYN, ulgowy 2,50 BYN). W dziesięciu salach pokazano dzieje twierdzy i jej bohaterską obronę przez wojska radzieckie. Na ekspozycji znalazło się też miejsce na dzieje międzywojenne, kiedy Brześć należał do Polski oraz polskie zmagania o twierdzę z września 1939 r. Całość to gratka dla miłośników militariów, mundurów i zabudowań fortecznych. Z ciekawostek można wyróżnić zniszczony budzik, jaki stanął w pierwszej minucie wybuchu wojny (oczywiście w 1941 r.), niemieckie bomby i żelazne krzyże czy radzieckie orderzy z Leninem i Stalinem. Na jednym z archiwalnych zdjęć uwieczniono moment zapalenia wiecznego ognia. Uzupełnieniem wystawy jest **Muzeum Wojny „Terytorium Pokoju”** (Музей Вайны „Тэрыторыя Міра”, śr.–pn. 10.00–19.00; wstęp 5 BYN, ulgowy 2,50 BYN) zajmujące południowo-wschodnią część zabudowań koszarowych.

Budowa Twierdzy Brzeskiej

Twierdze budowane przez carów zaczęły się pojawiać na początku XIX w. jako umocnienia zachodniej granicy imperium. Plan pierwszej twierdzy w Brześciu nie został urzeczywistniony. To, co dziś oglądamy, to efekt realizacji idei generałów Oppermanna i Maleckiego oraz pułkownika Feldmana z kilkakrotnymi późniejszymi zmianami. Budowa fortecy trwała sześć lat: od czerwca 1836 do kwietnia 1842 r. Na terenie dawnych przedmieść kobryńskiego, wołyńskiego i terespolskiego pojawiły się chronione wałem ziemnym umocnienia. W latach 80. XIX w. dostawiono dodatkowe forty – generał armii rosyjskiej, Eduard Totleben potrzebował wokół twierdzy dziewięć nowych umocnień stanowiących tzw. pierścieni fortów zewnętrznych. Następnej przebudowy dokonano według projektów Bielerńskiego, Łagorija i Karbyszewa w latach 1912–15, kiedy to zbudowano kolejne forty, koszary i baterie. W sumie twierdzę chronić ma teraz 14 fortów i ponad 20 punktów pomiędzy nimi, a do użytku załogi ma pozostawać także 5 nowych zespołów koszarowych, 36 baterii artyleryjskich i 7 prochowni. Długość linii obrony wynosi już w sumie aż 45 kilometrów! Część umocnień można odnaleźć, studiując współczesny plan Brześcia czy zdjęcia satelitarne miasta. Niektóre z nich znajdują się dziś po polskiej stronie granicy, w okolicach Terespoła.

Przy sztabie zachowały się **ruiny Białego Pałacu**. To tu 3 marca 1918 r. podpisano pokój brzeski, będący efektem rozmów prowadzonych w latach 1917-18 przez m.in. Rosję, Niemcy i Austro-Węgry. Zawarty w Brześciu traktat przyczynił się do zakończenia działań I wojny światowej. Przy wiecznym ogniu natknęliśmy się na **ruiny klasztoru Jezuitów** (кляштар Езуітаў), w którym w 1939 r. znajdowało się dowództwo wojsk polskich. Choć raczej niewiele osób je ogląda – wzrok nasz raczej kieruje się ku górze, ku wspomnianemu już wielkiemu żołnierzowi...

Za pomnikiem skrywa się **cerkiew św. Mikołaja Cudotwórcy** (Мікалаеўская царква) z 1876 r. Jest świątynią łączącą elementy neoromańskie i styl pseudoruski.

W 1919 r. przebudowano ją na potrzeby obrządku katolickiego – posługi pełniono wówczas w kościele św. Kazimierza. W 1939 r., gdy Brześć zajęła armia radziecka, budowlę zdegradowano do roli kasyna! W trakcie ataku wojsk niemieckich została zniszczona; kolejne dziesięciolecia przetrwała jako ruina. Do prawosławnych to, co zostało ze świątyni – czyli właściwie same mury zewnętrzne – wróciło w 1994 r. Przez kolejne lata trwały misterne prace restauracyjne. Dziś cerkiew znów nakrywa płaska, złożona kopuła. We wnętrzach szczególnie urok mają neoromańskie żeliwne kolumny podtrzymujące sklepienie.

Całą cytadelę otaczają **budynki koszarowe** (казарма). Najlepiej zachowały się skrzydła południowe i częściowo północne.

Reszta istnieje jedynie w postaci ruin. **Muzeum Sztuki** (Мастацкі Музей; Twierdza; @ brokm.by/filial-hudojestvennyi-muzei.html; ☎ III–X śr.–nd. 10.00–18.00, XI–II śr.–nd. 10.00–17.00; wstęp 2,50 BYN, ulgowy 1,60 BYN) zlokalizowano w południowym ciągu zabudowań. Z cytadeli do zewnętrznego pierścienia umocnień na przedmościach wołyńskim, terespolskim i kobryńskim prowadziły ulokowane w budynkach koszarowych bramy. Najpiękniejszą jest **Brama Chełmska** (Холмская Брами) w południowym ciągu koszar, prowadząca na wyspę szpitalną i umocnienia wołyńskie. I choć cała jest podziurawiona od kul, nadal uchodzi za ceglany majstersztyk. W górnej części zachowały się przepiękne wieżyczki, pomiędzy którymi znajdował się kartusz herbowy. Tu wisiał dwugłowy orzeł carski, zaś w latach międzywojennych polski orzeł w koronie. Na wyspie szpitalnej obejrzeć można **ruiny dawnego klasztoru Bernardynek**. Tu też znajduje się **monastyr Narodzenia Bogurodzicy** (манастир Нараджэння Прасвятой Багародзіцы), w którym przywrócone zostało życie klasztorne.

Wyspa Szpitalna skrywa jeszcze jedną niecodzienną pamiątkę. To właśnie tutaj odkryto średniowieczne **grodzisko Bereście**. Wewnątrz zbudowanego po wojnie przeszkłonego pawilonu ulokowało się **Muzeum Archeologiczne Bereście** (Музей Археалагічны „Бярэсце”; @ brokm.by/filial-arheologicheskii-muzei-bereste.html; ☎ III–XI codz. 10.00–18.00, XII–II śr.–nd. 10.00–18.00; wstęp 2,50 BYN, ulgowy 1,60 BYN). Na ekspozycję składa się odsłonięta spora część grodu z drewnianymi chałupami i fragmentami dróg. Wystawiono tu również przedmioty pochodzące z wykopalisk prowadzonych na terenie twierdzy, m.in. wyroby ze skóry, buty, kościane i drewniane grzebnyki, bransoletki i kolczyki.

Brama Terespolska (Цярэспальская Брами) znajduje się w południowo-zachodniej części cytadeli. Niegdyś, przechodząc przez nią, wchodziliśmy na most prowadzący nad Bugiem na teren umocnień terespolskich. Dziś to już strefa nadgraniczna, więc wejście tam jest zabronione. Możliwe jest natomiast obejście samej bramy, znacznie jednak skromniejszej niż Chełmska.

Zwiedzić można za to północne umocnienia twierdzy na przedmościu kobryńskim. Prowadziła na nie Brama Brzeska – dziś niezachowana. Na tym terenie w dawnym klasztorze Brygidek najpierw armia carska, później władza polska, a w końcu NKWD urządziły okryte złą sławą więzienie. Dobrze zachowały się tu dwa: zachodni i wschodni. Do centrum możemy stąd wrócić przez **Bramę Północną** (Паўночная Брами) i dalej ulicą Bohaterów Obrony Twierdzy Brzeskiej (Герояў Абароны Брэсцкай Крэпасці).

Dalej od centrum

Pośród rozrzuconych po Brześciu i okolicach fortów najciekawszy jest **fort nr 5** w Arkadii (Аркадыя, codz. 9.00–18.00; wstęp 2,50 BYN, ulgowy 2 BYN), na południe od centrum. Można przyjrzeć się tu z bliska samym umocnieniom oraz uzbrojeniu. Innych fortów rozsianych po mieście trzeba poszukać już na własną rękę.

Przy ulicy Puszczyńskiej znajduje się **stary cmentarz katolicki** (каталіцкія могілкі). Nekropolię założono w połowie XIX w. na ówczesnych krańcach miasta. Podczas spaceru po terenie cmentarza odnajdziemy nagrobki rodzin urzędniczych, wojskowych, mieszczan, dawnej szlachty. Jest tu też kwatera wojskowa z lat 1918–20. Znacznie większy jest **cmentarz wojskowy** (вайсковыя могілкі) przy ulicy Cimiriázewa (Ціміразева), gdzie pod

Kup książkę

Poleć książkę

Warszawska czy Moskiewska?

Stojący pomiędzy płataniną torów dworzec wyróżnia się dwiema stronami – Warszawską i Moskiewską (Баршаўцкі і Маскоўскі бок вакзала). Nazwy te funkcjonują w powszechnym użytku i odjazdy czy przyjazdy pociągów zapowiadane są wraz z podaniem strony. Warto więc wcześniej zwrócić na to uwagę, by w ostatniej chwili nie biegać z plecakami. Po stronie Warszawskiej zatrzymują się pociągi łączące Brześć z Terespołem oraz składy podmiejskie do przygranicznego Wysokiego Litewskiego. Strona Moskiewska – bliżej miasta – obsługuje przede wszystkim połączenia dalekobieżne.

charakterystycznymi betonowymi krzyżami pochowanych jest ponad 350 żołnierzy poległych w tym okresie.

Dojazd

Dworzec kolejowy, pl. Przydworcowy; ☎ +375 162 105 (informacja), +375 162 261122, 260109 (rezerwacja), 262500, 262511 (pokoje dla podróżnych). Do centrum najprościej dojść kładką dla pieszych (zejście prowadzi na ulice Komsomolską i dalej Sowiecką) lub skorzystać z odjeżdżających spod dworca autobusów i marszrutek – kierunek ulica Lenina lub prospekt Maszerowa.

Dworzec autobusowy, ul. Mickiewicza 35; ☎ +375 162 238142, 238990. Położony jest w kwartale pomiędzy ulicami Mickiewicza, Kujbyszewa i Karbyszewa.

Poruszanie się po mieście

Nie ma powodów, by po Brześciu poruszać się autobusami czy marszrutkami. Spacer najlepiej zaplanować tak, by rozpocząć go w śródmieściu i przez nie dostać się do prospektu Maszerowa, którym dojdziemy pod twierdzą. Z twierdzy natomiast można wrócić na piechotę przez północne umocnienia i ulice Bohaterów Obrony Twierdzy Brzeskiej oraz Lewoniewskiego. Komunikacja brzeska bazuje na trolejbusach, autobusach i marszrutkach.

Noclegi

Sytuacja w Brześciu nie odbiega od białoruskich standardów. Baza opiera się na odnowionej sieci hoteli poradzieckich.

➤ **Młodzieżowa** (Молодзёжная), ul. Komsomolska 6 (Камсамольская); ☎ +375 162 215650; 🌐 www.molodezhnaya.by; jedyńka 60,90 BYN, dwójka od 80,90 BYN. Odnowiony hotelik w pobliżu dworca i starówki.

➤ **Bug** (Быг), ul. Lenina 2 (Леніна); ☎ +375 162 278800; 278806; 🌐 www.hotelbug.by; jedyńka 61 BYN, dwójka od 86 BYN. Główną zaletą jest położenie między dworcem a placem Lenina.

➤ **Białoruś** (Беларусь), bulwar Szewczenko 6 (б/л. Шаўчэнкі); ☎ +375 162 221648; 🌐 http://brest-tourist.by; jedyńka od 45 BYN, dwójka od 70 BYN. Betonowy klocek na południe od centrum.

➤ **Inturist** (Інтуріст), prospekt Maszerowa 15 (пт Машэрава); ☎ +375 162 200950, 202083; faks: +375 162 221900; 🌐 int@brest.by, http://www.brestintourist.com; jedyńka od 34 BYN, dwójka od 49 BYN. Kolejny hotel z czasów Związku Radzieckiego, położony na południowym krańcu starego miasta, kilkanaście minut marszu od twierdzy.

Wyżywienie

Najwięcej knajpek usytuowanych jest wzdłuż ulicy Sowieckiej.

➤ **Fridom** (Sowiecka 48). Fast food. W menu królują burgery.

➤ **Pizza Al Taglio** (Sowiecka 53). Niezła pizzeria.

➤ **Swajaki Charczeunia** (Сваікі Харчэўня) na rogu Marksa i Puszkina. Najlepsze miejsce w Brześciu serwujące dania białoruskie.

Przy Sowieckiej wstąpić można jeszcze m.in. na kawę do **Domu Fany Brawermann** (numer 53), czekoladę do lokalu o nazwie **Szokolad** (numer 63), zaś na burgery czy frytki do lokalu **Harny** (numer 73).

Informator

Sklepy znajdziemy wzdłuż ulic Lenina i Sowieckiej – głównych na brzeskiej starówce. Po sąsiedztwu z dworcem autobusowym działa rynek. Duży supermarket znajduje się w południowej części miasta, przy prospekcie Republiki.

Spis treści

NIEZBĘDNIK TURYSTY – ZAWSZE POD RĘKĄ.....	2
ZOBACZ KONIECZNIE	5
ZAPLANUJ PODRÓŻ	17

Trasa 1. Zamki i pałace pogranicza białorusko- -litewskiego	17
Trasa 2. Najciekawsze miejsca Witebszczyzny.....	18
Trasa 3. Trasa poleska.....	19
Trasa 4. Białoruski wschód.....	20
Trasa 5. Trasa olimpijska.....	21
Trasa 6. Z wizytą u Orzeszkowej, Niemena, Mickiewicza i Kapuścińskiego	23
Trasa 7. Z Homla do Grodna.....	24
Trasa 8. Z północy na wschód.....	25
Trasa 9. Trasa zachodnia.....	26
WYDARZENIA KULTURALNE.....	28

INFORMACJE PRAKTYCZNE.....31

Przed wyjazdem.....	31
Mapy i przewodniki	31
Słowniki i rozmówki	31
Formalności wizowo-pasportowe.....	32
Wybór czasu podróży	33
Przejazd.....	34
Podróż samolotem	34
Podróż pociągiem.....	34
Podróż autobusem.....	34
Podróż samochodem.....	34
Alternatywne formy pokonania granicy	35
Na miejscu.....	36
Podróżowanie po kraju	36
Waluta.....	40
Noclegi.....	40
Wyżywienie.....	42
Informator A–Z.....	43
KRAJ W PIGUŁCE	48

INFORMACJE KRAJOZNAWCZE.....49

Charakterystyka geograficzna.....	49
Położenie.....	49
Ukształtowanie powierzchni	49
Hydrografia.....	50
Klimat.....	50

Ochrona przyrody.....	50
Historia Białorusi.....	53
Początki osadnictwa i pierwsze księstwa.....	53
Od Rusi do Litwy.....	54
Wielkie Księstwo Litewskie.....	54
Rzeczpospolita Obojga Narodów.....	56
Białoruś rozbiorowa i porzobiorowa	57
Białoruska Republika Ludowa.....	59
Białoruś radziecka.....	59
Białoruś po rozpadzie ZSRR.....	61

Współczesna Białoruś.....	62
Podział administracyjny	62
Polityka.....	62
Gospodarka, przemysł i rolnictwo	63
Spółczesność.....	64
Ludność	64
Religia	64

Język .....

Kultura i sztuka Białorusi.....	68
Architektura.....	68
Malarstwo, grafika, rzeźba	70
Literatura	71
Teatr i film	72
Muzyka.....	73
Sztuka ludowa.....	74
Strój ludowy.....	75

Ochrona dziedzictwa kulturowego.....76

Ochrona a rzeczywistość.....	76
Zabytki UNESCO.....	77
Ekoturystyka na Białorusi.....	78

10 ZASAD ODPOWIEDZIALNEGO PODRÓŻOWANIA..... 80

ZWIEDZANIE BIAŁORUSI.....81

MIŃSK I OKOLICE	83
Mińsk	83

Prospekt Niepodległości: od placu Niepodległości do placu Październikowego	85
Prospekt Niepodległości: od placu Październikowego do Biblioteki Narodowej	92
Górne Miasto.....	96
Troickie Przedmieście i Dolne Miasto	99

Kup książkę

Poleć książkę

Rakowskie Przedmieście i prospekt Zwycięzców.....	101
Dalej od centrum.....	103
Zasław	105
Raków	108
Zielony szlak greenways „Wołożyńskie gościńce”	109
Dzierżynowo	111
Skansen Dudutki.....	111
Skansen Stroczyca.....	113
BIAŁORUŚ ZACHODNIA.....	115
Grodno	116
Wzgórze nadniemeńskie.....	117
Historyczne centrum	121
Zaniemie	126
Horodnica i Nowy Świat	127
Dalej od centrum.....	129
Rezydencje Stanisława Augusta Poniatowskiego.....	130
Okolice.....	132
Szlak Elizy Orzeszkowej.....	134
Brzostowica Wielka	136
Wołkowysk	138
Zielony szlak greenways „Zelwieński dziennik”	141
Wolpa.....	142
Ślonim	143
Żyrowice	147
Szczuczyn	149
Stare Wasiliszkі	151
Wysokie Litewskie	152
Kamieniec Litewski.....	154
Puszcza Białowieska	156
Bereza Kartuska	158
Prużana	161
Kosów Poleski.....	162
Różana	163
POLESIE.....	167
Brześć.....	168
Centrum Brześcia.....	169
Ulica i plac Lenina.....	172
Wzdłuż prospektu Maszerowa.....	173
Twierdza Brzeska.....	173
Dalej od centrum.....	176
Okolice.....	178
Kobryń.....	179
Zielony szlak greenways „Radość z wędrówki”	183
Zakoziel.....	184
Pińsk.....	185
Wokół rynku.....	186
Śródmieście.....	186
Karolin.....	189
Dalej od centrum.....	191
Zielony szlak greenways „Janowski pierścień”	193
Turów	195
BIAŁORUŚ ŚRODKOWA.....	199
Lida.....	200

Szlak Niemna – spływ tratwą po Niemnie.....	202
Iwie.....	203
Holszany.....	205
Boruny	206
Krewo	207
Smorgonie.....	208
Oszmiana.....	211
Nowogródek.....	212
Szlak Adama Mickiewicza.....	218
Nieśwież.....	222
Kleck.....	229
Mir	230
Baranowicze.....	233
BIAŁORUŚ PÓŁNOCNA.....	237
Witebsk	238
Wokół dawnego zamku.....	238
Historyczne centrum	241
Na drugim brzegu Dźwiny	244
Połock.....	246
Wokół soboru Sofijskiego	246
Śródmieście.....	249
Klasztor Spaso-Eufrozyński.....	250
Okolice Połocka i szlak „Błękitny naszyjnik Rossonów”	252
Orsza	254
Brasław	258
Głębokie.....	262
Postawy.....	264
Budsław.....	266
Naroczański Park Narodowy	267
Borysów	269
Region Iepelski	270
Zielony szlak greenways „Błękitna wstęga Wilejszczyzny”	273
BIAŁORUŚ WSCHODNIA.....	275
Homel.....	276
Pałac i park Rumiancewów-Paskiewiczów	276
Historyczne centrum	280
Mohylew	281
Historyczne centrum	282
Wzdłuż ulicy Lenińskiej i Pierwszomajskiej.....	285
Obrzeża starego miasta	287
Monastyr św. Mikołaja.....	287
Mścisław.....	289
Szklów	293
Bychów	295
Bobrujsk.....	297
Zielony szlak greenways „Dolina carów”	303
BIBLIOGRAFIA.....	304
SŁOWNICZEK POLSKO-BIAŁORUSKI	306
SPIS RAMEK.....	315
SPIS MAP I PLANÓW MIAST	317
INDEKS.....	318
AUTOR PRZEWODNIKA.....	323

Symbole stosowane w tekście

	Trzeba zobaczyć		Obiekt UNESCO		E-mail, strona www
	Warto zobaczyć		Muzea, zabytki		Liczba mieszkańców
	Informacja turystyczna		Festiwal, imprezy		Telefon
	Informator		Aktywny wypoczynek		Czas otwarcia
	Dojazd, komunikacja		Trasa samochodowa		Obiekt przyjazny niepełnosprawnym
	Noclegi		Trasa piesza		Atrakcja dla dzieci
	Wyżywienie		Trasa rowerowa		

Symbole na mapach

Informacje praktyczne

- Informacja turystyczna
- Dworzec kolejowy
- Dworzec autobusowy
- Lotnisko
- Port, przystań
- Metro
- Bank, kantor, bankomat
- Targ
- Sklep, supermarket
- Poczta
- Internet
- Parking
- Przejście graniczne
- Drogowskaz turystyczny
- Apteka
- Szpital, pogotowie
- Policja
- Stacja benzynowa
- Placówka dyplomatyczna

Przyroda

- Atrakcja przyrodnicza (przyroda ożywiona)
- Atrakcja przyrodnicza (przyroda nieożywiona)
- Skały, wychodnie skalne
- Źródło, studnia
- Szczyt górski
- Przełęcz
- Jaskinia, grota
- Wodospad

Zwiedzanie

- Kościół, klasztor rzymskokatolicki
- Cerkiew, monaster greckokatolicki
- Cerkiew, monaster prawosławny
- Kościół protestancki
- Synagoga, inny obiekt związany z kulturą żydowską
- Meczet, inny obiekt związany z kulturą muzułmańską
- Świecki obiekt zabytkowy
- Ruiny, stanowisko archeologiczne
- Muzeum
- Obiekt etnograficzny
- Zamek, warownia
- Pałac, kasztel, dwór
- Wieża, fort, brama miejska
- Obiekt użyteczności publicznej
- Pomnik, fontanna
- Cmentarz
- Obiekt UNESCO
- Punkt widokowy
- Krzyż, kapliczka
- Latarnia morska
- Wiatrak
- Kenesa
- Świątynia buddyjska
- Świątynia konfucjańska, taoistyczna
- Świątynia hinduska
- Inna atrakcja

Noclegi

- Hotel, hostel
- Pensjonat, kwatery
- Kemping, pole biwakowe
- Schronisko górskie
- Jurtowisko

Wyżywienie

- Restauracja, pizzeria, bar
- Kawiarnia, cukiernia
- Winiarnia
- Piwiarnia, pub

Rozrywka i kultura

- Teatr
- Kino
- Sala koncertowa, klub muzyczny
- Galeria sztuki
- Biblioteka, księgarnia
- Uniwersytet, szkoła wyższa
- Uzdrowisko, źródła mineralne, termalne
- Plaża
- Basen, kąpielisko
- Stadion
- Wypożyczalnia samochodów
- Wypożyczalnia rowerów
- Delfinarium, akwarium
- Ogród zoologiczny
- Wypożyczalnia sprzętu żeglarskiego
- Inny obiekt turystyczny

PROGRAM PARTNERSKI

GRUPY WYDAWNICZEJ HELION

1. ZAREJESTRUJ SIĘ
2. PREZENTUJ KSIĄŻKI
3. ZBIERAJ PROWIZJĘ

Zmień swoją stronę WWW
w działający bankomat!

Dowiedz się więcej i dołącz już dzisiaj!

<http://program-partnerski.helion.pl>

Lubisz podróżować samodzielnie? Chciałbyś poznać historię, kulturę i przyrodnicze atrakcje odwiedzanych krajów, regionów i miast? Seria **Bezdroża Classic** powstała z myślą o Tobie! Ten przewodnik pomoże Ci zaplanować wyjazd, stanie się Twoim wiernym towarzyszem podróży i zapewni pasjonującą lekturę także po powrocie!

W przewodniku:

- » niezbędne informacje praktyczne i krajoznawcze
- » szczegółowe opisy regionów, miejscowości, zabytków i obiektów przyrodniczych
- » kalendarium wydarzeń kulturalnych
- » liczne ciekawostki
- » przydatny słowniczek

92 ramki z ciekawostkami

35 map i planów

9 propozycji tras samochodowych

9 zielonych szlaków greenways

zobacz koniecznie

niezbędnik turysty

przejrzysty układ

mapy z oznaczeniem
atrakcji

polonika

Księgarnia internetowa:
<http://bezdroza.pl>

Zamówienia telefoniczne:
0 801 339900

0 601 339900

» <http://bezdroza.pl/promocje>
Przewodniki najchętniej czytane:
» <http://bezdroza.pl/bestsellery>
Zamów informator podróżniczy:
» <http://bezdroza.pl/newsletter>

Helion SA
ul. Kościuszki 1c, 44-100 Gliwice
tel.: 32 230 98 63
e-mail: bezdroza@bezdroza.pl
<http://bezdroza.pl>

ISBN 978-83-283-4001-5

9 788328 340015 >

Cena 44,00 zł